

RAPPORT

Evaluatie Routekaart Duurzaam Overbetuwe

QuickScan

Klant: Gemeente Overbetuwe

Referentie: BH3317IBRP2006302051

Status: S0/P01.01

Datum: 1 september 2020

HASKONINGDHV NEDERLAND B.V.

Jonkerbosplein 52
6534 AB NIJMEGEN
Industry & Buildings
Trade register number: 56515154

+31 88 348 70 00 **T**
+31 24 323 93 46 **F**
info@rhdhv.com **E**
royalhaskoningdhv.com **W**

Titel document: Evaluatie Routekaart Duurzaam Overbetuwe

Ondertitel: Evaluatie duurzaam Overbetuwe
Referentie: BH3317IBRP2006302051
Status: P01.01/S0
Datum: 1 september 2020
Projectnaam: Actualisatie Routekaart duurzaam Overbetuwe
Projectnummer: BH3317
Auteur(s): Edward Pfeiffer, Anish Bosch

Opgesteld door: _____

Gecontroleerd door: _____

Datum/paraaf: _____

Goedgekeurd door: _____

Datum/paraaf: _____

Classificatie

Alleen voor intern gebruik

Behoudens andersluidende afspraken met de Opdrachtgever, mag niets uit dit document worden veeleenvoudigd of openbaar gemaakt of worden gebruikt voor een ander doel dan waarvoor het document is vervaardigd. HaskoningDHV Nederland B.V. aanvaardt geen enkele verantwoordelijkheid of aansprakelijkheid voor dit document, anders dan jegens de Opdrachtgever.

Inhoud

1	Introductie	3
1.1	Wat is de routekaart	3
1.2	Doel van evaluatie	3
1.3	Wat wordt er in deze memo behandeld?	4
2	Werkwijze en wijze van informatieverzameling	4
3	Ontwikkeling CO₂ emissie Overbetuwe	5
3.1	Historische CO ₂ -emissie gemeente Overbetuwe	6
4	Evaluatie routekaart per thema	8
4.1	Waar staan we met de uitvoering van de routekaart?	8
4.1.1	Hoeveel acties zijn er voorgenomen en uitgevoerd?	9
4.1.2	Hoeveel acties waren intern/extern gericht?	9
4.1.3	Hoeveel acties waren kwalitatief/kwantitatief?	10
4.1.4	Status uitvoering acties	10
4.1.5	Aantal acties per onderwerp?	10
4.1.6	Belang van roadshow en monitoring	10
4.2	Analyse uit klimaatmonitor	11
4.2.1	Energieverbruik gemeente Overbetuwe 2017 en 2018	11
4.2.2	Duurzame energieproductie	12
4.2.3	Energie openbaar bestuur	14
4.2.4	Energie en mobiliteit	15
4.2.5	Pijplijn hernieuwbare energie	15
5	Conclusies en aanbevelingen	17
5.1	Conclusies	17
5.2	Aanbevelingen	18

**In grijze kaders zijn citaten vermeld uit andere documenten*

***In blauwe kaders zijn de conclusies vermeld van de evaluatie*

De gemeente Overbetuwe bevindt zich nu op een keerpunt waarbij de pioniersfase wordt afgesloten en wordt overgegaan naar een meer gestructureerde aanpak die beter aansluit bij de situatie van dit moment en de mogelijkheid biedt om doelen richting 2030 te halen. Dit in lijn met het nationale Klimaatakkoord (als opvolger van het SER Energieakkoord) en het Gelders Energieakkoord.

Dit alles maakt dat actualisatie van de huidige routekaart duurzaam Overbetuwe gewenst is. Daarna kunnen de stappen worden gemaakt om tot een gerichte actualisatie te komen.

Het doel van de evaluatie is om te kijken wat er sinds het vaststellen van de routekaart in 2017 is gebeurd rond Duurzaam Overbetuwe. Om hiervan te leren en uiteindelijk te kijken hoe de routekaart 2021 – 2025 geactualiseerd kan worden.

1.3 Wat wordt er in deze memo behandeld?

Deze memo evalueert de 'Routekaart Duurzaam Overbetuwe'. Het betreft een blik terug. Hiervoor worden zowel openbare bronnen als interne interviews van medewerkers van de gemeente Overbetuwe gebruikt. Op deze manier ontstaat zowel een 'top-down' als een 'bottom-up' kijk op de situatie in Overbetuwe en de voortgang van de Routekaart.

In deze memo worden de drie thema's van de huidige routekaart geëvalueerd.

1. De gemeentelijke organisatie zelf aan zet, het goede voorbeeld geven;
2. Energie besparen, wat je niet verbruikt hoeft je ook niet te produceren;
3. Duurzame energie produceren in de eigen gemeente.

Daarnaast is er aandacht voor de activiteiten die duurzaam breed in de afgelopen jaren zijn uitgevoerd. Op basis van dit beeld van de situatie, doen wij een aantal aanbevelingen voor de actualisatie. Wij bouwen hierbij voort op het memo aan de Raad d.d. 19 februari 2020 waarin de raad is geïnformeerd over het voorgenomen proces van de actualisatie van de Routekaart Duurzaam Overbetuwe.

2 Werkwijze en wijze van informatieverzameling

Er zijn verschillende bronnen geraadpleegd voor de evaluatie van de routekaart:

1. De 'Routekaart Duurzaam Overbetuwe' zelf;
2. Klimaatmonitor als bron voor kwantitatieve informatie;
3. Interviews ('roadshow') binnen de gemeente met achtergrondinformatie.

De routekaart uit 2016 staat centraal. De doelstellingen, zowel kwalitatief als kwantitatief die hierin gesteld zijn worden geëvalueerd op basis van de meest recente inzichten. De routekaart heeft een looptijd van 2017 tot en met 2020. Omdat het beeld van 2020 (en deels ook 2019) nog niet beschikbaar is kan nog geen 'eindoordeel' worden gegeven over de uitvoering van de routekaart.

De Klimaatmonitor wordt gebruikt om 'top-down' vast te stellen of de energiehuishouding van Overbetuwe verandert in de richting van het gewenste doel. Daalt de energievraag en wordt er meer duurzame energie geproduceerd? De klimaatmonitor geeft kwantitatieve informatie. Het meest recente jaar waarvoor deze informatie beschikbaar is, is 2018. Wij hebben dus nog geen beeld van 2019.

De interne interviews hebben plaatsgevonden onder de noemer van de 'roadshow'. In deze interviews zijn steeds dezelfde vragen gesteld aan verschillende beleidsmedewerkers. Het doel was dat de beleidsmedewerkers inzicht zouden verschaffen over de projecten die in de afgelopen tijd (tot en met 2019) zijn uitgevoerd rond Duurzaam Overbetuwe. De resultaten van de roadshow zijn met verschillende

doorsnedes bekeken om zo een beeld te krijgen over de voortgang van de routekaart in de praktijk. Dit kan worden gezien als de 'bottom up' benadering.

De roadshow is breed opgezet. De besproken onderwerpen betreffen immers openbare ruimte en klimaat, wonen en transitievisie warmte, mobiliteit en economie, maatschappelijk vastgoed, sociaal-maatschappelijke thema's, grootschalige opwek duurzame energie én evenementen en veiligheid. Zo is vastgesteld waar op welke manier aan 'Duurzaam Overbetuwe' wordt gewerkt in de organisatie. Ook is dit een opmaat voor de wens om de routekaart te verbreden naar duurzaamheidsthema's die verder gaan dan alleen energie.

In de roadshow interviews kwamen steeds de volgende zaken aan de orde, dit voor alle hiervoor genoemde onderwerpen:

- Wat is de doelstelling of opgave die hoort bij het onderwerp;
- Wat zijn de voorgenomen acties geweest die aansluiten bij deze opgave;
- Welke acties zijn daadwerkelijk uitgevoerd in de periode 2017 tot en met 2019;
- Zijn er extra acties uitgevoerd in aanvulling op de voorgenomen acties;
- Hoe wordt de uitvoering van de acties beoordeeld, van groen: succesvol tot rood: geen succes.

De resultaten van de interviews zijn vastgelegd in een Excel werkblad omgeving.

3 Ontwikkeling CO₂ emissie Overbetuwe

In de loop der tijd is heeft de CO₂ emissie als de grootste veroorzaker van klimaatverandering een belangrijker rol gekregen en staat nu centraal in het nationale Klimaatakkoord. Bij het opstellen van de routekaart had de emissie van fossiele CO₂ in de gemeente Overbetuwe nog niet zo'n prominente rol. Nu is dit wel het geval. Daarom wordt de ontwikkeling van de CO₂ emissie in de gemeente Overbetuwe geëvalueerd, dit op basis van informatie uit de Klimaatmonitor (CBS data over energietransitie).

De doelstelling uit 2016 in de nu geldende routekaart is verwoord in onderstaand kader.

Doelstelling energie Overbetuwe, versnellen verduurzaming energievoorziening met een factor 2,4
Meer energie besparen 1,5 % per jaar 353 TJ¹ extra over een periode van 4 jaar
Groeien in duurzame energie 1,2% per jaar van 116 TJ in 2014 naar 537 TJ in 2020
Minder fossiele energie gebruiken, van daling 1,15% per jaar in de afgelopen jaren naar 2,7% per jaar.
Heeft betrekking op periode 2017 tot en met 2020, daarna vaststellen of aanpassing nodig is.
Bij halen doelstelling wordt de CO₂-uitstoot met 53 kton verminderd ten opzichte van 279 kton in 2014.

Bij de evaluatie is geconstateerd dat de absolute getallen uit de huidige routekaart zich niet zondermeer laten gebruiken. Oorzaken zijn:

- De hoeveelheid energie in TJ werd indertijd bepaald op basis van de hoeveelheid energie die nodig is om in de vraag te voorzien, de primaire energie. Tegenwoordig wordt alleen van de vraag uitgegaan. Het verschil wat ontstaat is ongeveer gelijk met de gemiddelde efficiëntie van elektriciteits- en andere energiecentrales. De huidige absolute cijfers zijn lager dan wanneer naar de primaire energie cijfers gekeken werd. Dit betekent dat relatieve cijfers over het

¹ 1 TJ is een hoeveelheid energie die gelijk is aan het aardgasverbruik van 20 woningen (31.600 m³ aardgas) of de elektriciteitsproductie met zonnecellen op 40 woningen (120.000 kWh). In de huidige routekaart wordt gerekend met TJ primaire energie, de productie van elektriciteit wordt daarom eerst van kWh omgerekend naar TJ elektrisch en vervolgens van TJ elektrisch naar hoeveel fossiele energie nodig is geweest om dit op te wekken. Daarbij wordt het gemiddelde rendement van 42,6% van de elektriciteitscentrales in Nederland voor gebruikt. Berekeningen conform Protocol monitoring hernieuwbare energie van RVO.

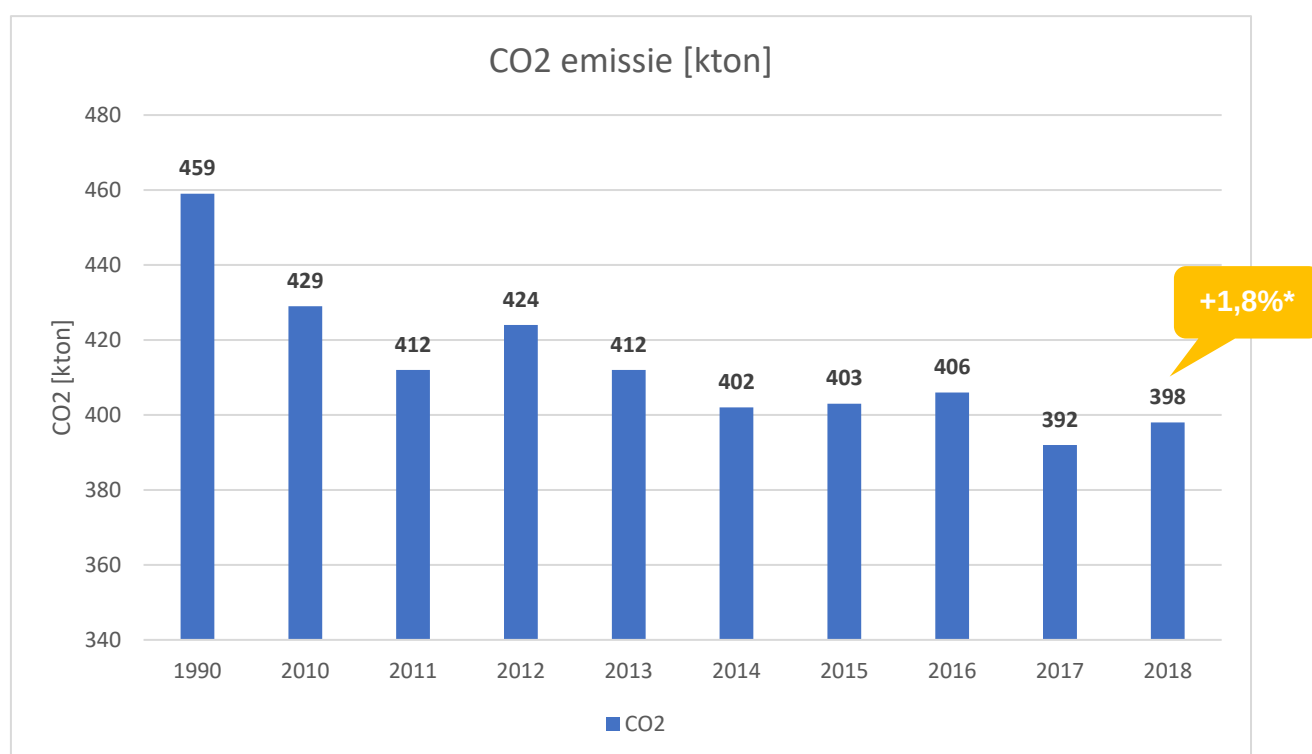
energiegebruik wel te vergelijken zijn, maar absolute cijfers uitgedrukt in TJ van voor en na deze wijziging niet zondermeer vergeleken kunnen worden;

- De CO₂ monitoring en de rekenwijze is door het CBS veranderd waardoor waarden uit eerdere rapportages niet meer vergelijkbaar zijn met de data zoals die op dit moment beschikbaar is.

Het vergelijkingsprobleem is bij de evaluatie opgelost door alleen de CO₂-data te beschouwen en deze te spiegelen aan de doelstelling uit nu geldende akkoorden, dat is het Klimaatakkoord en het Gelders Energieakkoord. Ook de rechtelijke Urgenda uitspraak om tot 25% CO₂-reductie te komen in 2020 ten opzichte van 1990 biedt houvast. Tot slot blijft het beoogde aandeel duurzame energie van 14% in 2020 en 16% in 2023 conform Gelders beleid een harde doelstelling. Zo ook het streven naar 1,5% energiebesparing per jaar.

3.1 Historische CO₂-emissie gemeente Overbetuwe

In Figuur 2 is een overzicht te zien van de CO₂-uitstoot vanaf 1990. Hierbij is voor het verschil tussen 2017 en 2018 benadrukt. De bevindingen daarvan worden onder de figuur beschreven.

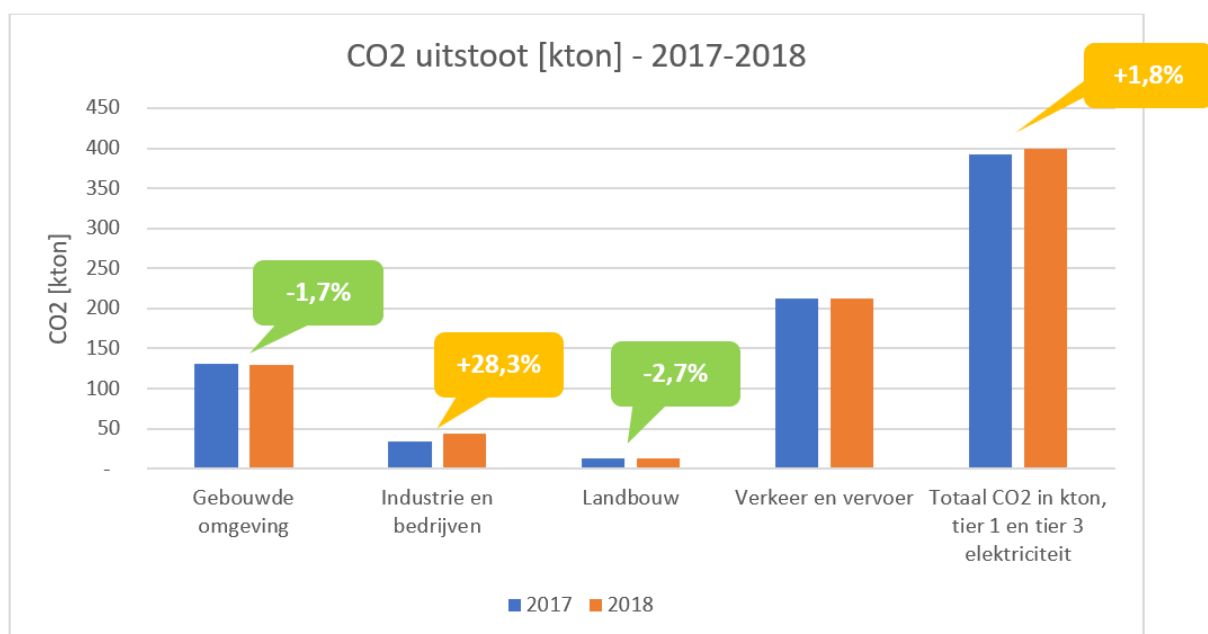

Figuur 2: Historische CO₂-emissie Overbetuwe en CO₂-doelstelling voor de komende jaren
* Percentage ten opzichte van CO₂-uitstoot van 2017, emissie is met 1,8% toegenomen

De CO₂-emissie in de gemeente Overbetuwe wordt vooral veroorzaakt door de verbranding van aardgas (verwarmen van woningen en gebruik in de industrie en glastuinbouw) en de verbranding van transportbrandstoffen. Dit is de directe CO₂-emissie. In de CO₂-emissie is ook meegenomen de CO₂-emissie die samenhangt met de productie van elektriciteit die in de gemeente Overbetuwe wordt verbruikt. Het gaat daarbij om de productie waarbij aardgas en steenkool als brandstof wordt gebruikt.

Figuur 2 laat een gestage daling zien van de CO₂-emissie. Sinds 1990 is de CO₂-emissie met ruim 13% gedaald. Dit komt omdat de gemeente Overbetuwe zuiniger is met energie. Ook omdat de elektriciteit die wij produceren steeds duurzamer wordt, dat is minder CO₂ emissie per energie hoeveelheid. Figuur 2 laat een stijging van 1,8% zien in 2018 ten opzichte van 2017. Nadere analyse leert dat dit wordt veroorzaakt door een toename van het elektriciteitsverbruik in de industrie, zie Figuur 3. Deze toename is zo groot dat dit de afname in andere sectoren teniet doet. Een extra check bij RVO en CBS is uitgevoerd om vast te stellen of de data juist is. Dit is het geval. De precieze oorzaak is nu niet te achterhalen.

De grootste individuele bron van CO₂-emissie is de steenfabriek in Heteren met een aandeel van 2,2% in het totaal van Overbetuwe. De CO₂-emissie is hier in 2018 met 2,5% gedaald van 8.874 ton in 2017 naar 8.648 ton in 2018 (Bron: Nea EU ETS).

Figuur 3 Onderverdeling CO₂-uitstoot gemeente Overbetuwe in 2017 en 2018
 Let op: stijging CO₂ elektriciteit van 83,6 naar 93,9 kton (=12,2%), hier zichtbaar zijn totale uitstoot CO₂ per sector
 * Alle percentages zijn t.o.v. de waarde in 2017 van de desbetreffende sector

Om een beter beeld te krijgen van de recente ontwikkelingen sinds het 'in werking treden' van de Routekaart Duurzaam Overbetuwe, zoomen we in bovenstaande figuur in op de laatste 2 jaar waar gegevens voor beschikbaar zijn: 2017 en 2018. Uit deze figuur valt het volgende op te maken:

1. De totale CO₂-uitstoot is gestegen met 1,8%, zoals ook te zien in Figuur 3 **Error! Reference source not found.**;
2. In de gebouwde omgeving is de CO₂-uitstoot gedaald met 1,7%;
3. Bij industrie en bedrijven is de CO₂-uitstoot het hardste gestegen met 28,3%;
4. Bij landbouw is de CO₂-uitstoot gedaald met 2,7%;
5. De uitstoot bij verkeer en vervoer is gelijk gebleven.

De CO₂-emissie is in 2018 in vrijwel alle sectoren gedaald, behalve in de industrie. De totale CO₂-emissie is in 2018 gestegen met 1,8% Ten opzichte van het referentiejaar 1990 is de CO₂-emissie in de

gemeente Overbetuwe gedaald met ruim 13%. De periode tussen 1990 en 2018 is wat CO₂ betreft niet te herleiden wat precies oorzaak en het effect is geweest van veranderingen in CO₂-emissie

4 Evaluatie routekaart per thema

De evaluatie staat als eerste stil bij de resultaten van de roadshow. Vervolgens wordt aan de hand van data uit de Klimaatmonitor vastgesteld wat de voortgang per thema uit de huidige routekaart is. De resultaten van de roadshow zijn in detail vastgelegd in overzichten. Deze overzichten zijn geraadpleegd bij de evaluatie.

4.1 Waar staan we met de uitvoering van de routekaart?

De reacties op de roadshow zijn dusdanig veelzijdig en specifiek dat we hebben uitgezoomd om zicht te krijgen op het resultaat als totaal en de mate waarin de uitgevoerde projecten en activiteiten aansluiten bij de huidige routekaart. Er is op verschillende manieren naar het totaal van antwoorden op de vragen gekeken om een beeld te krijgen van welke acties op welk thema zijn uitgevoerd. De roadshow heeft vooral kwalitatieve waarde en geeft een totaalbeeld over de inspanning die de gemeente Overbetuwe heeft bereikt om de doelen te halen.

De roadshow laat zien hoe duurzaamheid en energietransitie inmiddels is verweven met het dagelijks werk van de gemeente Overbetuwe. Enerzijds is het een goed teken dat er op verschillende terreinen aandacht is voor verduurzamen. Anderzijds draagt dit ook het risico in zich van versnippering en het missen van kansen om acties slim te combineren. Juist in deze combinatie ligt de kracht die met de actualisatie van de routekaart beoogd wordt.

De roadshow maakt duidelijk dat de correlatie tussen de inspanning gepleegd door de gemeente en de ontwikkeling van de CO₂ emissie, duurzame energie productie en energiebesparing beperkt is. De kwantitatieve impact van de meeste projecten is nog klein. Uitzonderingen zijn:

- Het resultaat dat als gemeentelijke organisatie (goede voorbeeld geven) is bereikt;
- De pijlpijn van projecten rond windenergie en zonneparken;
- De in juli 2020 vastgestelde Transitievisie Warmte.

De volgende doorsnedes zijn bekeken over een totaal van 72 acties / projecten:

1. Hoeveel acties* zijn er voorgenomen en uitgevoerd;
2. Hoeveel extra** acties zijn er voorgenomen en uitgevoerd;
3. Hoeveel acties waren intern/extern gericht;
4. Hoeveel acties waren kwalitatief/kwantitatief;
5. Hoe zijn de acties verdeeld per thema uit de huidige routekaart;
6. Hoe waren de acties verdeeld over de verschillende beleidsvelden.

**Een actie wordt gedefinieerd als een handeling of initiatief wat is genomen om een bepaald onderwerp, zoals vermeld in de huidige routekaart, aandacht te geven.*

***Een extra actie is een actie en/of onderwerp die niet rechtstreeks terug te herleiden valt tot de routekaart.*

Al deze cijfers gelden voor de reacties die zijn verzameld. Tabel 2 hieronder geeft een overzicht van de verdeling van de acties die genoemd zijn in de roadshow.

Tabel 2: Overzicht acties roadshow Overbetuwe

Omschrijving	Aantal	Onderwerp	Aantal
Aantal voorgenomen acties	63	Mobiliteit	11
Aantal acties uitgevoerd	72	Elektriciteit	13
Aantal acties intern gericht	15	Warmte	5
Aantal acties extern gericht	57	Energie breed	26
Aantal kwalitatieve acties	57	Duurzaam breed	12
Aantal kwantitatieve acties	15		
Aantal acties op groen	47		
Aantal acties op oranje	23		
Aantal acties op rood	2		

4.1.1 Hoeveel acties zijn er voorgenomen en uitgevoerd?

Uit de analyse van de roadshow is gebleken dat er 63 acties waren voorgenomen door verschillende medewerkers van de gemeente Overbetuwe. Deze acties volgen niet alleen uit de huidige routekaart maar ook uit beleidsterreinen waarin verduurzamen een rol speelt. Uiteindelijk zijn er 72 acties uitgevoerd. Deze uitgevoerde acties waren deels voorgenomen, deels extra uitgevoerd. Dit betekent niet dat alle 63 voorgenomen acties ook daadwerkelijk zijn uitgevoerd.

Hieruit valt op te maken dat de gemeente Overbetuwe zeer actief is geweest op de thema's van de huidige routekaart. Daarnaast is het moeilijk vast te stellen wat precies het resultaat of effect is geweest van alle uitgevoerde acties.

In totaal zijn 72 acties/projecten onderkend die betrekking hebben op de routekaart en het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Overbetuwe. Dit is een fors aantal dat naar aard zeer verschillend is. Dit is kenmerkend voor transitie in de pioniersfase.

4.1.2 Hoeveel acties waren intern/extern gericht?

Uit alle acties die zijn uitgevoerd waren er 15 (21%) intern gericht en 57 (79%) extern gericht. Acties zijn als intern geteld als deze gericht waren op de interne organisatie van de gemeente Overbetuwe. Externe acties waren gericht op de bewoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties of andere stakeholders in de gemeente Overbetuwe.

Zoals te zien waren het merendeel van de acties extern gericht. Uiteraard moet en is er ook gekeken naar zelf het goed voorbeeld geven als gemeentelijke organisatie. Daar zijn ook mooie resultaten behaald zoals het energielabel van het ambtshuis naar een A brengen.

De acties zijn voor 1/5 deel intern gericht om zo de gemeentelijke organisatie te verduurzamen en voor 4/5 deel extern gericht. Deze verhouding ligt in lijn met wat verwacht mag worden uit de routekaart. De routekaart is immers opgesteld volgens een stuk intern gericht ('eigen organisatie aan zet') en een groot stuk extern gerichte onderwerpen ('energiebesparing', duurzame energie productie).

4.1.3 Hoeveel acties waren kwalitatief/kwantitatief?

Van alle acties die zijn uitgevoerd waren er 57 (79%) kwalitatieve en 15 (21%) kwantitatieve acties. De overeenkomst qua cijfers met de vorige categorie is louter toeval.

Dit was een van de lastigere onderdelen om een onderscheid op te maken. Kwantitatieve acties impliceren immers dat er een getal in percentage, of energiehoeveelheid genoemd kan worden bij elk van deze acties. Dit is echter niet het geval. Wel betreft het acties waarbij een meetbaar resultaat mogelijk is die zich direct laat herleiden tot CO₂-reductie.

Kwalitatieve acties zijn eenvoudiger te beoordelen. Dit waren alle acties die erop gericht waren enige beweging of motivatie te veroorzaken in de eigen organisatie of daarbuiten.

De acties zijn voor 1/5 deel gericht op het direct behalen van doelen en voor 4/5 gericht op het verbeteren van randvoorwaarden, bewustmaking en mobilisatie. Het is een verhouding die past bij de pioniersfase transitie Duurzaam Overbetuwe. Je kan namelijk pas veel meters maken als dat maatschappelijk geaccepteerd is/wordt. Dus eerst bewustwording, dan pas meters maken.

4.1.4 Status uitvoering acties

De meeste acties, 47, die zijn voorgenomen en uitgevoerd zijn met de stoplichtkleur 'groen' beoordeeld. Dit betekent dat de actie goed is verlopen en een positief resultaat heeft gehad, voor zover dit vastgesteld kan worden. Daarnaast zijn 23 acties als oranje benoemd. Dit zijn acties waar nog wat werk aan de winkel is, of die weinig resultaat hebben bereikt. Er zijn 2 acties vastgesteld met de kwalificatie 'rood', dat is een negatief resultaat.

Dit beeld is ook een positieve, waarbij veel van de acties de ogenschijnlijk bedoelde impact hebben gehad. Uiteraard zullen er altijd acties blijven die meer aandacht vergen om het gewenste effect te bereiken.

De acties vanaf het in werking treden van de Routekaart 'Duurzaam Overbetuwe' zijn voor 2/3 met een positief resultaat afgesloten. Voor 1/3 van de acties geldt dat deze begin 2020 nog niet zijn afgerond en/of het resultaat nog onduidelijk is. Dit wordt als een goede score beoordeeld voor een routekaart waarvan de uitvoering nog doorloopt tot en met eind 2020.

4.1.5 Aantal acties per onderwerp?

Er is ook gekeken naar welke acties zijn uitgevoerd per onderwerp (binnen het thema duurzaamheid). Daarbij is te zien dat er veel aandacht is besteed aan energie breed (26 acties) en duurzaamheid breed (12 acties). Ook elektriciteit (13 acties) en mobiliteit (11 acties) hebben evenredig wat aandacht gekregen. Het is ook duidelijk dat er aan warmte het minste aandacht is besteed.

Uit de verdeling van acties per onderwerp is te zien dat de meeste onderwerpen een evenredige hoeveelheid aandacht hebben gekregen. Behalve warmte, hier is nog een inhaalslag te maken op basis van de recent vastgestelde transitievisie warmte.

4.1.6 Belang van roadshow en monitoring

De roadshow heeft geleerd dat de gemeente op verschillende terreinen actief is om een praktische en inspirerende invulling te geven aan het verduurzamen van Overbetuwe. Het is een ontdekkingsstocht geweest die veel aan het licht heeft gebracht en waar de gemeente trots op mag zijn. Ook maakte de

roadshow duidelijk dat de juiste systematiek voor monitoring van voortgang nog niet gevonden is. Het kiezen van projecten en op grond van ervaring bij stellen van beleid, zo ook het aanbrengen van samenhang tussen projecten bleek lastig. Kortom een aandachtspunt voor de actualisatie van de routekaart.

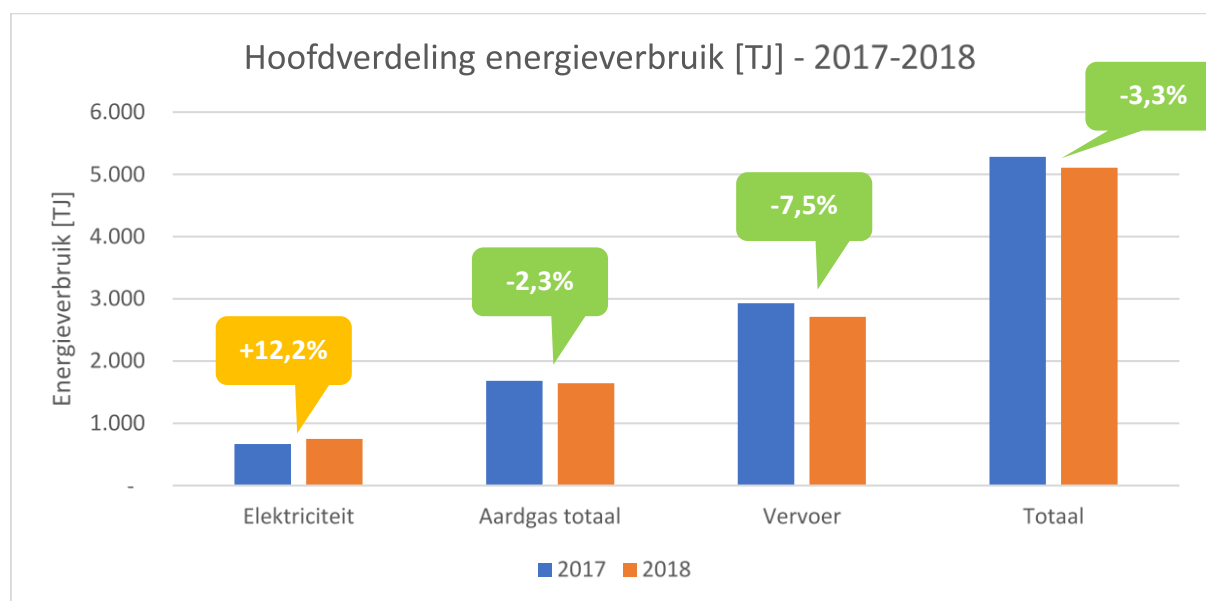
De roadshow heeft geleerd dat er veel gebeurt op het gebied van verduurzamen in de gemeente Overbetuwe. Ook dat er verbetermogelijkheden zijn waar het gaat om samenhang, monitoring voortgang, focus en bijstellen van beleid op grond van de ervaring die wordt opgedaan.

4.2 Analyse uit klimaatmonitor

De Klimaatmonitor is de bron van openbare informatie over de ontwikkeling van de energietransitie. De Klimaatmonitor wordt beheerd door CBS in samenwerking met RVO. De Klimaatmonitor geeft informatie per gemeente. De meest recente informatie varieert van 2017 tot en met mei 2020. Er is nauwelijks informatie beschikbaar op woonkern of buurtniveau.

4.2.1 Energieverbruik gemeente Overbetuwe 2017 en 2018

In Figuur 4 is een overzicht te zien van de hoofdverdeling van het energieverbruik in gemeente Overbetuwe.

Figuur 4 Hoofdverdeling energieverbruik gemeente Overbetuwe in 2017 en 2018
* Alle percentages zijn t.o.v. het verbruik in 2017 van de desbetreffende sector

Uit deze figuur valt het volgende op te maken:

1. Het aardgasverbruik is met 2,3% gedaald, gemiddeld gasverbruik per woning is nu 1.560 m³;
2. Het energieverbruik van vervoer is met 7,5% gedaald;
3. Het elektriciteitsverbruik is met 12,2% toegenomen;
4. Het totale energieverbruik van de gemeente is met 3,3% gedaald in 2018.

De toename van het elektriciteitsverbruik is te verklaren uit de toename van het verbruik in de industrie. Bij vervoer is het van belang een onderscheid te maken tussen binnenwegen en hoofwegen. De

gemeente Overbetuwe heeft een andere (of beperkte) invloed op hoofdwegen, terwijl ze wel meer invloed heeft op lokaal vervoer. CO₂ van vervoer reduceren vergt een aparte aanpak afhankelijk van het type vervoer en het type weg. Een aantal voorbeelden van maatregelen ten behoeve van lokale en regionale/landelijke mobiliteit zijn, de mobiliteitsaanpak Westeraam (o.a. deelauto's en beïnvloeding door meer/betere fietspaden uit de Fietsagenda) én regionale maatregelen uit het programma Slimme en schone mobiliteit.

De raad heeft op 9 januari 2018 de fietsnota "Overbetuwe fietst verder", Naar een optimaal fietsnetwerk tussen de kernen vastgesteld. Een belangrijk onderdeel van deze nota is de Fietsagenda waarin maatregelen zijn omschreven om de kwaliteit van het fietsnetwerk te verbeteren. Verbeteren van het fietsnetwerk, waardoor het fietsgebruik gestimuleerd kan gaan worden. Daarnaast is de speed-pedelec nu ook toegestaan op het Rijn-Waal pad wat het verdere gebruik van de fiets hopelijk gaat verbeteren.

De regio heeft een mobiliteitsmakelaar. Hij biedt bedrijven mogelijkheden om mobiliteit te verslimmen of te verduurzamen. De gemeente kan hem verzoeken bij bepaalde bedrijven langs te gaan om duurzame maatregelen uit de regio op de kaart te zetten

Door het succes van de OV-fiets is er vanuit de gemeente de wens om extra fietsen te plaatsen op het station in Elst en er is een vraag ingediend voor plaatsing van ov-fietsen bij het station Zetten-Andelst.

Ten opzichte van het referentiejaar 2014 is de energievraag gedaald met 1,4% per jaar van 5.409 TJ in 2014 naar 5.115 TJ in 2018. Deze daling is in lijn met de beoogde energiebesparing van 1,5% per jaar.

4.2.2 Duurzame energieproductie

De afgelopen jaren heeft vooral zonPV een grote vlucht genomen. Dit is zowel door woningeigenaren (bij particuliere woningen) als door woningcorporaties (bij huurwoningen) gedaan. Daarnaast is o.a. via de ISDE en met duurzaamheidsleningen de inzet van zonneboilers, warmtepompen en houtpellets kachels en CV's gestimuleerd. Informatie en advies hierover is ook door het 'Loket Duurzaam Wonen Plus' en Energiecoaches aan woningeigenaren verstrekt. Deze regelingen en adviezen hebben weliswaar geleid tot een toename in aantal maar de totale omvang en daarmee de bijdrage aan de duurzame energieproductie blijft beperkt.

De totale hernieuwbare energieproductie in de gemeente Overbetuwe in 2019 bedroeg 239 TJ, dat is 4,6% van het verbruik van 5,1 PJ. Dit is inclusief 49 TJ van zonPV op daken waarvan 22 TJ op woningen (2018). Hiermee ligt Overbetuwe achter op het landelijk gemiddelde van 8,6% (2019).

ISDE projecten in 2016 en 2017, indicatie totale bijdrage 2,24 TJ:

• 6 biomassa CV ketels	circa 0,18 TJ bij 30 GJ per ketel;
• 38 pelletskachels	circa 0,57 TJ bij 15 GJ per pelletkachel;
• 54 warmtepompen	circa 1,35 TJ bij 25 GJ per warmtepomp;
• 14 zonneboilers	circa 0,14 TJ bij 10 GJ per zonneboiler.

Tabel 3: Duurzaamheidslening gemeente Overbetuwe, totaal uitgeleend 1,5 M€

Duurzaamheidsleningen	2017	2018	2019	Totalen
Duurzaamheidslening (particulieren)	€164.665	€349.256	€678.356	€1.192.277
Non-profit lening (stichtingen en verenigingen)	€50.500	€271.331	€0	€321.831
Totaal	€215.165	€620.587	€678.356	€1.514.108

In ongeveer 80% van de gevallen wordt de duurzaamheidslening gebruikt voor het aanbrengen van PV-panelen. We zien in de tijd geen verschuiving van het type maatregelen dat getroffen wordt.

Hoog over effect van de duurzaamheidslening:

- Totale omvang duurzaamheidslening 1,5 M€
- Hiervan 80%, dat is 1,2 M€ zonPV systemen
- Hiervan 20%, dat is 0,3 M€ overig, geïnterpreteerd als energiebesparing in woningen
- Kosten 10 zonPV panelen, bij 3 kW en 2,6 MWh/jaar bedragen na BTW aftrek € 4.000 (Milieu Centraal)
- Met de 1,2 M€ lening zijn dus circa 3.000 panelen aan te schaffen, per panel 0,26 MWh per jaar. Totaal 780 MWh, dat is 2,8 TJe
- Hiermee zijn circa 300 woningequivalenten van zonPV voorzien
- Bij investering van circa € 9.000 in een slecht geïsoleerde woning daalt het aardgasverbruik van 3.050 naar 700 m³ per jaar, de kosten dalen van € 2.500 naar € 600 per jaar
- Per woning wordt zo 2.300 m³ aardgas bespaard, er zijn circa 35 woningen aangepakt, de totale besparing is daarmee 80.500 m³ aardgas, dat is 2,5 TJw
- Hiermee zijn circa 35 woningequivalenten van isolatie voorzien (of meer maar dan met een minder vergaande mate van isolatie)
- Totale impact duurzaamheidslening 5,3 TJ
- Besparing CO₂ emissie bij 173 ton per TJe en 56,7 ton/TJw is in totaal 626,2 ton per jaar, dat is 0,6 kton dat is een daling van 0,15% op de totale CO₂ emissie in Overbetuwe van circa 400 kton.

Conclusie: De impact van de duurzaamheidslening is kwantitatief beperkt. De impact m.b.t. betrokkenheid en bewustwording is veel groter.

Verdeling hernieuwbare energieproductie in de gemeente Overbetuwe, totaal 239 TJ (2018):

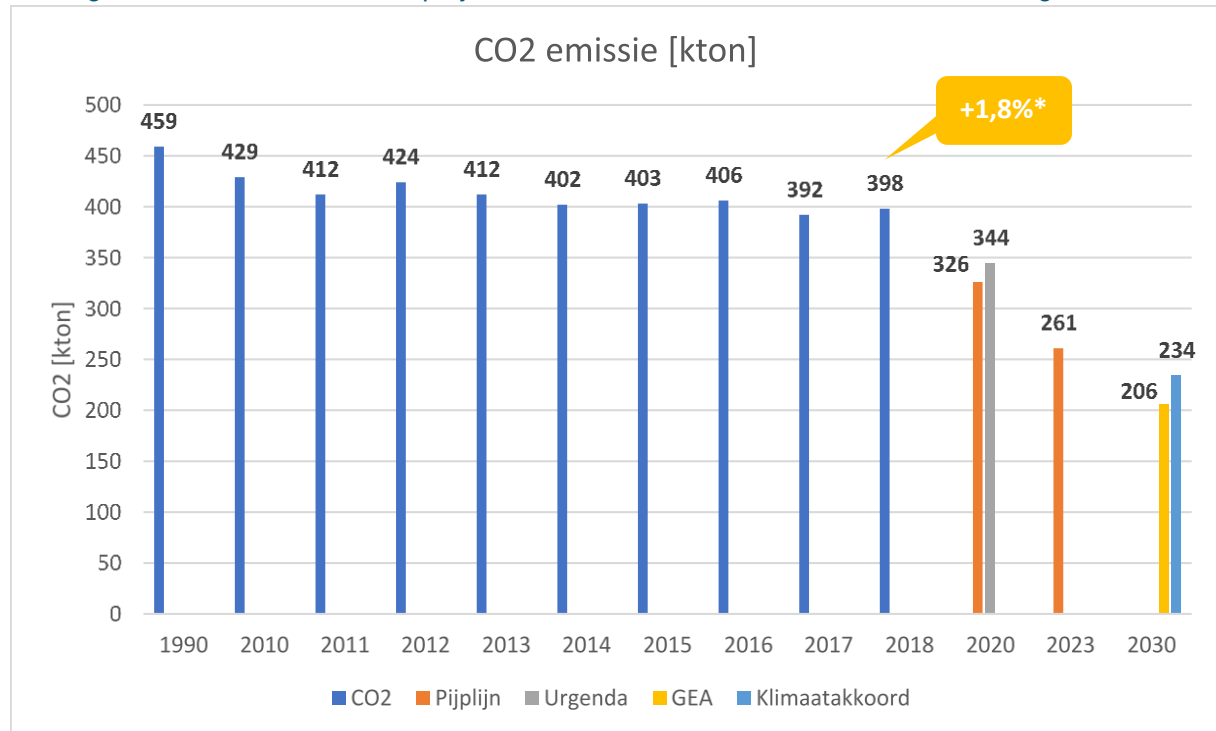
- Biowarmte ketels bedrijven 22 TJ;
- Houtkachels woningen 66 TJ;
- WKO met warmtepomp 4 TJ;
- ZonPV (2019) 49 TJ;
- Hernieuwbare transportbrandstoffen 96 TJ;
- Kleinschalig hernieuwbare warmte ISDE 2 TJ.

Wat is de nog resterende opgave van de gemeente Overbetuwe:

- Het aardgasverbruik in de gebouwde omgeving van 28,6 miljoen m³ (905 TJ) door energiebesparing en hernieuwbare warmte afbouwen naar 0 in 2050. Tot 2030 komt dit neer op een inspanning van ongeveer 250 TJ;

- Het elektriciteitsverbruik van 209 miljoen kWh (751 TJ) verduurzamen, wetende dat de trend is dat dit verbruik door elektrificatie verder zal toenemen
- Daarnaast verduurzamen van verkeer en vervoer, industrie en agrarische sector.

Als er gekeken wordt naar de CO₂ projectie tussen 2018 en 2023 dan ziet die er als volgt uit.

Figuur 5: Vooruitblik CO₂-emissie Overbetuwe en CO₂-doelstelling voor de komende jaren
 Voor pijplijn duurzame energieprojecten zie 4.2.5
 * Percentage ten opzichte van CO₂-uitstoot van 2017

Afhankelijk van de verschillende doelen, Urgenda, GEA of de actuele pijplijn aan projecten ontstaan verschillende toekomstbeelden. In figuur 5 is te zien hoe die eruit kunnen komen te zien wat CO₂-uitstoot betreft. Hier is te zien dat de pijplijn beter 'presteert' dan het Urgenda doel voorschrijft en dat als de lijn zich doorzet ook de GEA en Klimaatakkoord doelen voor 2030 haalbaar lijken.

4.2.3 Energie openbaar bestuur

Het aardgasverbruik van het openbaar bestuur is gedaald van 544.000 m³ in 2017 naar 482.000 m³ in 2018, een daling van 11%. Het elektriciteitsverbruik is gedaald van 8.286 MWh in 2017 naar 7.189 MWh in 2018, een daling van 13%. Deze daling is onder andere het gevolg van het sluiten van het gemeente kantoor in Andelst eind 2017. Daarnaast heeft de gemeente de afgelopen jaren veel van haar blijvende vastgoed verduurzaamd. Zo zijn in verschillende sporthallen alle lampen vervangen door Ledlampen, wordt het gemeentehuis (m.u.v. monumentale deel) van het gas ontkoppeld, is het gemeentehuis en het ambtshuis beter geïsoleerd en zijn er bewegingssensoren voor het licht aangebracht. Daarbij is het Ambtshuis in 2017 ook duurzaam gerenoveerd. Door al deze maatregelen is het energielabel van het Ambtshuis teruggebracht van G naar A. Daarnaast zijn verschillende gemeentelijke gebouwen voorzien van PV-panelen (De Oldenburg in Driel, de Kruisakkers in Elst, gemeentewerf Elst en de brandweerkazerne in Valburg).

Er loopt op het moment van schrijven van deze evaluatie ook nog een aanbesteding voor het plaatsen van PV-panelen op het gemeentehuis, De Mammoet in Zetten en de sportzalen Westeraam.

In bredere zin is in de Woonagenda 2020 met betrekking tot duurzaamheid een drietal doelen gesteld:

- Gemeente in voorbeeldrol: inzet op energiebesparing en duurzame opwekking.
- Gebiedsgerichte aanpak in goedkopere delen bestaande voorraad met lage energie labels.
- Prestatieafspraken met corporaties over energiebesparing.

Kortom, de gemeente Overbetuwe is zeer actief om zelf het goede voorbeeld te geven en het eigen vastgoed zo duurzaam mogelijk te krijgen.

Het energieverbruik (aardgas, elektriciteit) van het openbaar bestuur neem drastisch af. In 2018 was dit 12%. De gemeentelijke organisatie geeft hiermee daadwerkelijk het goede voorbeeld in Overbetuwe zoals beoogd in de routekaart.

4.2.4 Energie en mobiliteit

Het verbruik van de openbare verlichting in de gemeente Overbetuwe is gedaald van 1.551 MWh in 2016 naar 1.474 MWh in 2018, een daling van 5%. Het aandeel LED verlichting in de openbare verlichting bedroeg in 2018 9,9%, in 2016 was dit nog maar 2,9%.

Het aantal elektrische laadpalen is gestegen van 49 in februari 2017 naar 138 in mei 2020.

Het aantal volledig elektrische auto's (FEV) is gestegen van 37 in januari 2017 naar 276 in april 2020. Het aandeel FEV auto's is nu 3% van het totaal aantal auto's.

Overige elektrische voertuigen, totaal 283 per april 2020:

- 125 speed pedelecs;
- 158 elektrische scooters.

De mobiliteit wordt in snel tempo elektrisch, het aandeel is nog beperkt tot circa 3%. Het aantal (semi) publieke laadpunten is inmiddels gestegen tot 138. Het elektriciteitsverbruik van openbare verlichting daalt snel door de installatie van LED verlichting.

4.2.5 Pijplijn hernieuwbare energie

In de afgelopen jaren zijn vele grootschalige initiatieven ontwikkeld in de gemeente Overbetuwe voor de productie van hernieuwbare elektriciteit. Tabel 3 geeft een overzicht van de meest kansrijke initiatieven op dit moment. De pijplijn hernieuwbare energie projecten Overbetuwe is als volgt verdeeld, het percentage geeft daarbij de stijging van de hernieuwbare energieproductie in %punt aan:

- Kleinschalig Totaal 54 TJ* +2 %punt**;
- Windparken Totaal 216 TJ +6 %punt**;
- Zonnevelden Totaal 294 TJ +8 %punt**.

**Extrapolatie van groei kleinschalige opwek tot nu toe.*

***Percentage t.o.v. totaal verbruik bekend energieverbruik (Warmte, Elektriciteit en Vervoer) Overbetuwe 2018 (3544 TJ), Bron Klimaatmonitor (download Jul 2020).*

Tabel 3 Overzicht grootschalige initiatieven windenergie en zonPV Overbetuwe

Initiatief	Omvang	Status	Opbrengst
Windpark Park15	4 x 3MW windturbines	Project	36 TJe/jaar
Zonnepark A15	5 ha zonPV veld	Project	14 TJe/jaar
Middenbetuwe	4 x 4MW windturbines	Project	180 TJe/jaar
Overbetuwe	55 ha zonPV veld	Project	171 TJe/jaar
Hemmen	21 ha zonPV veld	Project	68 TJe/jaar
Reeth	5 ha zonPV veld	Project	7 TJe/jaar
Eisenhowerplas	10 ha PV drijvend	Project	34 TJe/jaar

De doelstelling van 14% (t.o.v. verbruik 2018 exclusief binnenvaart en snelwegen) hernieuwbare energie, dat is 496 TJ in 2020, zal niet gehaald worden, daarvoor is de nog beschikbare tijd tekort om de geprogrammeerde projecten daadwerkelijk te realiseren. Een percentage van tussen de 5% en 6% is realistisch. De doelstelling van 16% (t.o.v. verbruik 2018 exclusief binnenvaart en snelwegen) duurzame energie, dat is 567 TJ in 2023, komt binnen handbereik. Deze doelstelling* wordt alleen gehaald als initiatieven uit tabel 3 ook daadwerkelijk gerealiseerd worden uiterlijk in 2023. Als dit lukt dan zal in 2023 naar verwachting ruim 90% van de elektriciteitsvraag worden gedekt door hernieuwbare bronnen in de eigen gemeente.

De routekaart spreekt van een beoogde reductie van 53 kton CO₂ in 2020 ten opzichte van de emissie van 279 kton in 2014 zoals deze in 2016 is vastgesteld. Het gaat om een daling van 19%. Wanneer deze daling in % betrokken wordt op de nu bekende emissie in 2014 van 402 kton CO₂ dan zal de CO₂-emissie in 2020 niet meer mogen zijn dan 325 kton. Dit komt nagenoeg overeen met de CO₂-emissie na uitvoering van de pijplijn van duurzame energieprojecten. Wanneer dit doel gehaald wordt dan wordt ook voldaan aan het 25% doel volgend uit de Urgenda uitspraak. Hoofdstuk 5 gaat hier nader op in.

*De doelstelling zoals gesteld in het verleden (14% resp. 16%) waren op basis van de totale energieverbruiken van de gemeente exclusief snelwegen en binnenvaart. Op basis daarvan zijn de getallen in deze rapportage (496 TJ resp. 567 TJ) berekend. In vervolgrapportages (bijv. actualisatie van routekaart duurzaam Overbetuwe) zullen deze percentages en de bijbehorende absolute waarden worden uitgedrukt t.o.v. het totale energieverbruik inclusief snelwegen en binnenvaart (voor zover relevant). Dit is conform met huidige rekenmethode van het CBS. Met andere woorden, het totaal van al het elektriciteits- en aardgasverbruik, en alle transportbrandstoffen worden nu toegerekend aan de gemeente waarbinnen deze worden verbruikt.

De doelstelling van 14% hernieuwbare energie in 2020 gaat niet gehaald worden. De doelstelling van 16% hernieuwbare energie in 2023 is met de nu bekende windenergie en zonnepark initiatieven wel haalbaar. De initiatieven moeten dan wel doorgaan.

De pijplijn van warmteprojecten moet nog op gang komen om in lijn met het Klimaatakkoord in 2030 voldoende woningen te kunnen voorzien van hernieuwbare warmte, dit in combinatie met voldoende

isolatie en een bijpassend warmteafgiftesysteem. De in juli 2020 vastgestelde Transitievisie Warmte is hiervoor een belangrijke eerste stap.

5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

De Routekaart Duurzaam Overbetuwe is in feite een routekaart die alleen gericht is op energie. De titel is breder dan de lading. Dit betekent gelukkig niet dat verduurzamen in de breedte geen aandacht heeft gekregen in Overbetuwe. Integendeel, uit de roadshow is gebleken dat duurzaam denken en doen in meerdere beleidsterreinen vorm heeft gekregen en tot resultaat leidt. Met de actualisatie van de routekaart wordt een verbreding in balans mogelijk waarbij naast energietransitie ook de andere duurzaamheidsonderwerpen zoals mobiliteit, circulaire economie, biodiversiteit, groene landschappen, voedsel en klimaatadaptatie de aandacht kunnen krijgen die zij verdienen.

De huidige routekaart heeft een looptijd van 2017 tot en met 2020. De energiesituatie in 2014 in de gemeente Overbetuwe is als startpunt gebruikt. Dit maakt dat de evaluatie een tussenstand geeft waarbij getracht is om vast te stellen of de doelen voor 2020 en 2023 haalbaar zijn. Dit op het gebied van energiebesparing, hernieuwbare energieproductie en energietransitie in de eigen organisatie.

Hernieuwbare energie groei nog niet snel genoeg, de pijplijn is veelbelovend

De hernieuwbare energieproductie stijgt ieder jaar. Het gaat daarbij vooral om elektriciteit. De groei van zonPV op daken is het grootst geweest. Desondanks gaat de stijging te langzaam waardoor het aandeel hernieuwbare energie in 2020 tussen de 5% en 6% zal liggen terwijl 14% het doel is. Een pijplijn van meerdere windenergie en zonnepark projecten is in de afgelopen jaren ontwikkeld. Deze pijplijn maakt de zo broodnodige inhaalslag mogelijk. De verwachting is dat deze 6 projecten uiterlijk eind 2023 (of in de loop van 2024) gerealiseerd kunnen zijn. Zo wordt het 16% hernieuwbare energiedoel gehaald en wordt in meer dan 90% van de elektriciteitsvraag in Overbetuwe op duurzame wijze voorzien. Duidelijk is dat zonder de inspanning van initiatiefnemers en de gemeente deze doelstelling niet gehaald zou kunnen worden. Realisatie is erg belangrijk, niet alleen plannen of pijplijn.

Energieverbruik is gedaald sinds 2014, kunnen wij dit volhouden?

Het energieverbruik is sinds 2014 gedaald met 1,4% per jaar, dit is vrijwel in lijn met de gewenste 1,5%. Niet aantoonbaar is dat dit het gevolg is van gemeentelijk beleid. De acties die rond energiebesparing zijn uitgevoerd verklaren niet de opgetreden daling. Het doorzetten van deze daling in de verschillende sectoren (bedrijfsleven, gebouwde omgeving en mobiliteit) is gewenst maar zal naar verwachting zeker geen makkelijke opgave zijn. Een combinatie van handhaven en verleiden met een passend instrumentarium is dan nodig.

De gemeente geeft het goede voorbeeld in energietransitie

Het energieverbruik in de categorie openbaar bestuur daalt drastisch. De bestaande bouw wordt aangepakt. Oude gebouwen, zoals gemeentekantoor Andelst, zijn afgestoten. Dit maakt dat de gemeentelijke organisatie sneller verduurzaamd dan de gemeente en op koers zit op doel 2030 van 49% CO₂-reductie ten opzichte van 1990 te halen.

Een veelheid van acties met grote variatie is uitgevoerd en in uitvoering

De roadshow, een brede inventarisatie van de duurzaamheidsactiviteiten in de gemeente onder betrokken ambtenaren, laat zien dat in de afgelopen jaren 72 projecten-acties in uitvoering zijn genomen waarvan er inmiddels 47 zijn uitgevoerd. De acties liggen voor 2/3 deel op het gebied van energie en 1/3 deel op het gebied van mobiliteit en andere duurzaamheidsonderwerpen. De inzet wordt overwegend als

evenwichtig beoordeeld. Wel is duidelijk dat op het gebied van warmtetransitie de inspanning moet worden vergroot om de doelen energietransitie te kunnen halen. Met het opstellen van de transitievisie warmte zijn hier de eerste stappen gezet. De meeste acties (80%) zijn gericht op het verbeteren van randvoorwaarden, bewustmaking en mobilisatie. De acties zijn voor 20% gericht op het direct behalen van doelen. Het is een verhouding die past bij de pioniersfase van de huidige routekaart. Duidelijk is dat de geactualiseerde routekaart meer het karakter moet krijgen van 'samen meters maken' om zo de doelen richting 2030 te kunnen halen.

De gemeente Overbetuwe is dus goed op weg. De komende jaren worden wel cruciaal. Gaat het lukken om de initiatieven voor grootschalige wind en zon daadwerkelijk te realiseren en lukt het om de warmtetransitie van de grond te krijgen? En hoe zetten we aanvullend (effectief en efficiënt) andere instrumenten in om de doelstellingen te bereiken? Met name de laatste conclusie over de veelheid van acties is daarbij van belang. Zoals eerder al verwoord in de raadsmemo (19 februari 2020, 20inf00010) is de koppeling tussen de ambitie én realiseerbare/overeengekomen activiteiten en doelstellingen in de huidige routekaart beperkt uitgewerkt. Boekhoudkundig klopt het, maar concrete afspraken met partijen over de uitvoering van genoemde activiteiten maakt geen onderdeel uit van de routekaart. Ook is er geen aan de in de routekaart gekoppeld uitvoeringsprogramma met middelen (menskracht en geld) en organisatie (wie doet wat).

Nieuwe ideeën poppen voortdurend op, nieuwe belemmeringen voor de uitvoering doen zich voor en ondertussen is er nog weinig houvast of ervaring voor de realisering van de opgave. Hierdoor is het lastig om goede keuzen te maken in het realiseren van de energieopgave.

5.2 Aanbevelingen

Om van de pioniersfase succesvol de stap te maken naar een meer gestructureerde aanpak is – gezien de bovenstaande conclusies – het volgende van belang om de doelstellingen ook in de komende jaren dichterbij te brengen.

De huidige routekaart heeft een traject beschreven over hoe in de komende jaren het traject zou verlopen. Het beschreven tempo is gebleken te hoog te zijn ingeschat. De realiteit laat zien dat er meer tijd nodig is voor het creëren van voldoende draagvlak en bewustzijn voordat grote meters gemaakt kunnen worden.

Er mee rekening houdende dat de context van de aanpak rond energie transitie het laatste jaar sterk veranderd is met het vaststellen van het nationale Klimaatakkoord en de verplichting om tot een Regionale Energie Strategie (RES), een warmtevisie en een omgevingsvisie met omgevingsplan te komen (de tijd van vrijblijvendheid is voorbij). Terwijl tegelijkertijd de realisering van de gestelde doelstellingen voor de energietransitie maar in beperkte mate te sturen is door de gemeente. Externe (mondiale) ontwikkelingen zijn vele male bepalender.

Zowel inhoudelijk als qua aanpak en rolinvulling liggen er keuzes voor de hand waarbij de gemeente Overbetuwe echt het verschil kan maken en kan zorgen voor de gewenste versnelling van het verduurzamingsproces.

Uit de conclusies volgt besef dat de gemeentelijke organisatie breder betrokken moet worden bij verduurzaming, het is niet meer alleen een taak van de tot nu toe direct betrokken ambtenaren;

1. Tot nu toe lag de nadruk vooral op energietransitie, maar het thema duurzaamheid is breder. Ook klimaatadaptatie, circulaire economie, biodiversiteit, groene landschappen, voedsel en mobiliteit

zullen nadrukkelijker een plek moeten krijgen in de aanpak; immers duurzaam handelen is meer dan energietransitie alleen;

2. Van een aanpak waarbij vrijwel ieder duurzaam initiatief werd omarmt is een aanpak nodig waarin duidelijke keuzes kunnen worden gemaakt. Dit vraagt om heldere criteria en instrumenten die praktisch toepasbaar zijn. Ook is het noodzakelijk om onderscheid te maken in zaken waar de gemeente meer en minder invloed op heeft;
3. Verbreden inzet energie besparen 'wonen en werken' zodat 1,5% per jaar gehaald blijft worden;
4. In gebouwde omgeving elke kans warmtetransitie benutten, zowel in de bestaande bouw en nieuwbouw. Immers hier moet de transitie nog op gang komen;
5. Verkennen van mogelijkheden grootschalige warmtebronnen in eigen gemeente en bronnen ontwikkelen en benutten samen met omliggende gemeenten;
6. Kleinschalige duurzame energieproductie (warmte, elektriciteit) moet blijven groeien omdat hier veel potentie ligt en dit de betrokkenheid van inwoners vergroot;
7. Wees terughoudend met nieuwe grootschalige projecten zon en wind, elektriciteit klimaatneutraal is immers binnen bereik in Overbetuwe;
8. Neem bij bepalen inzet en prioritering bedrijfsleven als partner en energieverbruiker nadrukkelijk mee. Stimuleer waar mogelijk en handhaaf waar nodig;
9. Tot slot: blijf het goede voorbeeld geven als gemeentelijke organisatie.

De routekaart voor een duurzaam Overbetuwe is toe aan een volgende stap. De evaluatie van de huidige routekaart en de interne evaluatie met de roadshow hebben een belangrijke basis gelegd voor het actualiseren van de routekaart. Sleutelwoorden zijn daarbij:

- Verbreden in verduurzamen
- Met projecten waar de gemeente het verschil kan maken
- Met een duidelijke agenda en criteria zodat keuzes mogelijk worden
- Met een pragmatische wijze van monitoren en bijsturen
- Dit samen met inwoners en bedrijven in Overbetuwe.